

26.03.2012

Opetus- ja kulttuuriministeriö

00023 VALTIONEUVOSTO

Viite OKM:n lausuntopyyntö 1.3.2012 nro 69/010/2011

Asia **Kuvataidetoimikunnan lausunto Taiteen edistämiskeskusta koskevasta lakiesityksestä**

Opetus- ja kulttuuriministeriön valmistelemassa lakiesityksessä taiteen asiantuntijoista kootut ryhmät eivät vain jaa apurahoja, vaan lisäksi osallistuvat strategiatyöhön, mikä on hyvä ratkaisu. Nykyisen kaltainen käsivarren mitan päässä toimiva taidepoliittinen elin kannattaa säilyttää.

Kuvataidetoimikunta pitää lakiuudistusta tarpeellisena, sillä se mahdollistaa joustavan päätöksenteon. Järjestelmän tulisi kuitenkin aidosti tunnistaa ja reagoida taiteen kentällä tapahtuviin muutoksiin. Miten tällaisten uusien taidemuotojen tunnistaminen taataan?

Keskeistä uudistuksessa

Kuvataidetoimikunta korostaa seuraavien seikkojen tärkeyttä:

1. Tehtävänä tulee olla **taiteen edistäminen** (ei: kulttuurin).
2. Taideneuvoston ja vertaisarviointiryhmän jäsenten tulee olla **asiantuntijoita**.
3. Nimitysprosessin tulee olla **läpinäkyvää**.
4. Vertaisarviointiryhmän tulee voida käyttää **ulkopuolisia asiantuntijoita**, jos sillä ei muutoin ole riittävää asiantuntijuutta, suhteessa hakemuksiin.
5. Päätöksenteossa tulee suoraan voida **hyödyntää tutkimusta ja tiedontuotantoa**.
6. Valtakunnallisten ja alueellisten vertaisarviointiryhmien **jäsenmäärät ja hallintokulut on suhteutettava** keskenään.

Taiteilijan näkökulma ja selkeys puuttuvat

Lakiesityksen suurimpana puutteena on taiteilijan näkökulman puuttuminen. Perusteluissa todetaan, että uudistus selkeyttää taidetoimikuntalaitoksen toimintaa ja rakennetta. Taiteilijan kannalta uusi organisaatio ei näytä kovin selkeältä. Kun nykyisessä organisaatiossa on yhteensä 28 päättävää elintä, niin uudessa niitä on 25. Hakijalle organisaatio on yhtä sekava.

Uudistuksessa luvataan, että uusi rakenne tunnistaa entistä paremmin uusia, marginaalisia tai kasvussa olevia taiteen alueita. Tunnistamista helpottaisi päättäjien ikärakenteen nuorentaminen. Taidehallintoon tarvitaan nuoria päättäjiä.

Taiteen vai kulttuurin edistäminen

Taiteen edistämiskeskuksen tehtäviä ei ole syytä laajentaa kulttuurin puolelle. Jos vertaisarviointiryhmät käsittelevät myös kulttuurin hakemuksia ja tekevät kulttuuristrategioita, niin se pitää huomioida, kun nimitetään jäseniä. Taiteen asiantuntijat eivät ole kulttuurin asiantuntijoita ja päinvastoin. Mikäli ryhmien asiantuntemusta laajennetaan kulttuurin suuntaan, menetetään taiteellisia asiantuntijoita, sillä harva jäsen edustaa sekä kulttuuria että taidetta.

Kulttuuri käsite on laaja ja ristiriidassa taiteen laadun kanssa. Esimerkiksi kulttuurin satelliittitilinpäätöksessä (OKM:n julkaisu 2008:20) todetaan, että "viihteen voidaan katsoa kuuluvan kokonaisuudessaan kulttuuriin".

Kulttuurin käsitteeseen mahtuvat niin liikunta ja ruokakulttuuri kuin peliteollisuus ja taiteen harrastustoiminta. Näin laista tulee turhan laava.

Valtion kuvataidetoimikunta esittää, että sana "kulttuuri" poistetaan 1 §:stä. Kulttuuria ei ole tarpeen rinnastaa taiteeseen lain muissakaan kohdissa.

Kulttuuri-sanana poistaminen lakiesityksestä ei yksin riitä, vaan lisäksi taiteen edistämistä tulee kirkastaa. Lain 3 §:n 1 momentin 5 kohta tulee muuttaa muotoon: toimia taiteen edistämiseksi vastaavana opetus- ja kulttuuriministeriön asiantuntijavirastona (viraston toimialalla). Taideneuvoston tehtävistä keskeisin on "toimia OKM:n asiantuntijaelimenä taidepoliittisissa linjauksissa". Siksi se tulee siirtää 5 §:n 1 momentin 1 kohdaksi (6 kohdasta).

Taideneuvostosta Taiteen asiantuntijaryhmä

Taideneuvosto-sana ohjaa ajatukset poliittiseen päätöksentekoon ja valtionhallinnon rakenteisiin. Sana on verrattavissa Valtioneuvostoon.

Kuvataidetoimikunta ehdottaa Taideneuvoston tilalle "Taiteen asiantuntijaryhmää", johon sisältyy asiantuntijaidentiteetti. Se ankkuroi toimielimen laajempaan kuin hallinnolliseen yhteyteen. Toimielimenhän tulisi tarkastella laajasti taiteen eri ilmenemismuotoja sisällöllisesti.

Suomi kansainvälistyy ja muuttuu entistä monikulttuurisemmaksi. Se näkyy taiteessa ja sen tulee näkyä myös taiteen tukemisessa. Niinpä lain 5 §:n 2 momenttia tulee täydentää: "... että kielelliset ja alueelliset näkökohdat sekä monikulttuurisuus ja kansainvälisyys otetaan huomioon."

Kielellisten ja alueellisten näkökohtien korostaminen Taideneuvoston ja vertaisarviointiryhmien nimitysten yhteydessä on vanhanaikaista. Niiden lisäksi pitää huomioida ainakin ikärakenne sekä monikulttuurisuus ja kansainvälisyys kautta linjan. Onhan Taiteen edistämiskeskuksen tehtävänä (3 § 1 mom.) edistää taidetta (ja kulttuuria) kansallisesti ja kansainvälisesti. Tämän tulee näkyä myös nimityksissä.

Lain 6 §:n 1 momentin kohdissa tulisi puhua taiteenaloista toimialojen sijasta. Sen sijaan lain 7 § 3 momenttiin tulisi lisätä: "kielelliset ja monikulttuuriset näkökohdat".

Nimittämisestä läpinäkyvää

Lain perusteluosassa mainitaan toistuvasti, että tavoitteena on läpinäkyvyyden lisääminen. Asiaa ei ole kuitenkaan perusteltu millään tavoin. Miten uudistus lisää läpinäkyvyyttä?

Kuvataidetoimikunta vaatii, että nimittämisprosessista tehdään läpinäkyvämpää ja julkista ja että siitä myös tiedotetaan avoimesti. Nykyisin lausuntopyyntö ja lausunnot löytyvät ministeriön kirjaamosta – jos niitä osaa sieltä etsiä. Koska järjestöjen ja laitosten esityksistä tehdään valmisteluvaiheessa lista, johon kootaan kaikki nimet, olisi luontevaa, että lista annetaan julkisuuteen, edes pyynnöstä toimittajille, taiteilijoille tai muille tiedonhaluisille.

Kuvataidetoimikunta korostaa asiantuntijuuden merkitystä nimitysten yhteydessä ja esittää siksi, ettei poliittisia järjestöjä tai maakuntien liittoja pyydetään nimeämään jäsen ehdokkaita.

Taiteen erityisalojen muutostarpeiden tunnistaminen

Visuaalisten taiteiden asiantuntemusta ei ole koottavissa 6–9 -jäseniseen ryhmään eli sarjakuvan, kuvittajien, mediataiteen, videotaiteen, kuvanveiston, grafiikan alaan. Jos asiantuntijoita on toimikunnassa vain yksi, päätösvalta keskittyy jälleen yhdelle henkilölle. Siksi erityisalojen asiantuntijoita tulee käyttää päätöksenteossa joustavasti. Näin voidaan tunnistaa muutostarpeita.

Supervertaiset

Uuden toimintarakenteessa tulisi huomioida kunkin taiteenalan taiteilijakunnan koko sekä alan hakemusmäärät.

Nykyisin Taiteen keskustoimikuntaan tulevista taiteilija-apurahahakemuksista noin puolet kohdistuu visuaalisten taiteiden alalle (kuvataide, sarjakuva, valokuvataide ja mediataide). Yli 700 taiteilija-apurahahakemuksen lisäksi toimikunta käsittelee vuosittain yli 600 kohdeapurahahakemusta. Pienimpiin alueellisiin taidetoimikuntiin tulee kaikilta taiteen aloilta yhteensä 100–200 hakemusta vuodessa. Vertaisarviointiryhmän jäsenmäärän tulisi vastata taiteen alan laajuutta, joka vaikuttaa suoraan jäsenten työmäärään. Sen lisäksi on taattava mahdollisuus käyttää erityisasiantuntijoita.

Asiantuntijapalkkiot

Vähimmäisvaatimus tällaisten supervertaajien työskentelylle on, että työstä maksetaan kohtuullinen korvaus. Esimerkiksi Suomen Akatemia maksaa jäsenilleen pientä kuukausikorvausta. Ruotsin Kulturrådet maksaa asiantuntijoilleen korvausta hakemusten käsittelystä sekä matkakuluja taiteeseen tutustumisesta.

Kuvataidetoimikunta esittää, että myös valtion taidehallinnossa ryhdytään maksamaan asiantuntijapalkkioita apurahahakemusten lukemisesta, esimerkiksi vakiomääräisenä. Nykyisin jäsenet tutustuvat hakemuksiin palkatta omalla ajallaan. Nykyinen palkkio – käytännössä kokouspalkkio – ei ole missään suhteessa työn määrään ja laatuun nähden.

Kausien pituudet

Johtajalla on paljon valtaa sekä lain että työjärjestyksen kautta. Lain perusteluissa ei sanota mitään viraston organisaatorakenteesta. Virkojen täyttämässä ensimmäisellä johtajalla on erityisen paljon valtaa, sillä hän nimittää kaikki päälliköt ja muut virkamiehet. Kuvataidetoimikunta esittää, että ainakin johtajan ja päälliköiden virat olisivat määräaikaisia.

Lakiesityksestä ei ilmene, kuinka pitkä johtajan kausi on. Onko se tarkoitus sitoa hallituskausiin, kuten vertaisarviointiryhmät?

Vertaisarviointiryhmälle kaavailtu nelivuotinen toimikausi on liian pitkä. Se sitouttaa niin paljon, että tehtävään on vaikea saada eturivin taiteilijoita. Osan jäsenistä tulisi nykyiseen tapaan jatkaa toiselle kaudelle, jotta tieto ja käytännöt siirtyvät. Harva taiteilija on halukas sitoutumaan kahdeksaksi vuodeksi taiteen edistämistyöhön. Kuvataidetoimikunta esittää, että kausi pidetään kolmen vuoden mittaisena.

Valtakunnalliset erityistehtävät

Laissa todetaan, että valtakunnallinen vertaisarviointiryhmä toimii asiantuntijaelimenä oman taiteenalan valtakunnallista erityistehtävää hoitavalle aluetoimipisteelle. Mitä ne valtakunnalliset erityistehtävät ovat, joita alueelliset toimipisteet hoitaisivat?

Jos toimipisteitä on vähemmän kuin ryhmiä, niin kaikki taiteenalat eivät tietenkään sisälly näihin erityistehtäviin. Jos jokin aluetoimipiste vastaisi kuvataiteen kehittämisestä, niin mitä se käytännössä tekisi? Valmistelisiko se kaikkien alueellisten vertaisarviointiryhmien kuvataiteen alan hakemukset? Miten hakijan tilanne silloin eroaisi siitä, että kaikki kuvataiteen hakemukset käsiteltäisiin valtakunnallisessa vertaisarviointiryhmässä, joka myös jakaisi koko maan kuvataiteen apurahat? Miten jokin alueellinen toimipiste voisi olla asiantuntija kuvataiteen edistämässä. Mistä asiantuntemus tulisi? Olisiko tehtävä pysyvä vai nelivuotiskausiin sidottu? Määräytyisikö se sen perusteella, mikä on kunkin virkamiehen (nykyisen pääsihteerin, suunnittelijan tai osastosihteerin) osaamisalue?

Myöntökriteerien yhdenmukaisuus

Lakiesityksen yhtenä tavoitteena on päästä eroon päällekkäisyyksistä. Apurahojen jakajina alueelliset vertaisarviointiryhmät tekevät täysin samaa työtä kuin valtakunnalliset ryhmät jakaessaan apurahoja.

Lain perusteluissa todetaan, että alueelliset ryhmät jakaisivat apurahoja uransa alkuvaiheessa oleville nuorille taiteilijoille. Valtaosa alueiden taiteilijoista ei ole aloittelevia nuoria, vaan keski-ikäisiä pitkän linjan tekijöitä. Nuoret lahjakkuudet pikemminkin muuttavat kasvukeskuksiin, joissa voivat kouluttautua taiteilijaksi. Sen sijaan alueilla asuvilla keski-ikäisillä ja vanhemmilla taiteilijoilla on toimeentulovaikeuksia.

Onko tarpeen jakaa valtakunnallisten apurahojen lisäksi myös alueellisia, korvamerkittyjä apurahoja, joiden myöntökriteerit vaihtelevat ympäri maata?

Valtakunnallinen vertaisarviointiryhmä voi verrata taiteilijoita keskenään siten että tasa-arvo maantieteellisten alueiden hakijoiden välillä säilyy. Ammattitaiteilijoiden määrä taiteenaloittain on niin pieni, että alueellinen jako 13:een osaan tekee apurahojen jaosto monessa paikassa täysin marginaalista. Alueellisissa vertaisarviointiryhmiin muodostuu esteellisyysongelma. Kun alueellisia ryhmiä on yhteensä 13, niin joillakin toimialueella asuu niin vähän kunkin taiteenalan taiteilijoita, että taiteilijat väkisinkin tuntevat toisensa.

Kuvataiteen alalla hakemuskäärät ovat sentään kohtalaisen suuria myös alueilla. Entä sellaisella taiteenalalla, jossa valtakunnallisiin ryhmiinkin tulee vain noin 100–200 hakemusta? Onko oikein, että taiteilijoita hakijoina kohdellaan eri tavoin sen mukaan, millä paikkakunnalla he asuvat. Tasavertaisuus toteutuisi siten, että esimerkiksi uransa alussa olevien nuorten taiteilijoiden hakemuksia verrattaisiin

toisiinsa – eikä niin, että jokainen alue myöntää automaattisesti apurahan nuorelle hakijalle. Kilpailu kuuluu apurahajakoon.

Kuvataidetoimikunta ehdottaa, että joko alueellisten vertaisarviointiryhmien määrää pienennetään 5-6 ryhmään tai ne lopettavat kokonaan apurahojen jakamisen.

Tiedontuotantoa tarvitaan päätöksentekoon

Taiteen edistämiskeskuksen tutkimusyksikön tulisi jatkossa tuottaa tilastotietoa kulloistakin apurahahakua varten. Näin valtakunnallinen vertaisarviointiryhmä tietäisi esimerkiksi, kuinka paljon hakemuksia kultakin alueelta tulee ja voisi käyttää sitä jakopäätöksensä pohjana. Myös ikäjakaumasta tarvittaisiin täsmällistä tietoa.

Tietysti ryhmän täytyy sen lisäksi huomioida hakijoiden taiteellinen taso ja ammattilaisuus. Jos jollakin alueella esimerkiksi on laaja harrastajajoukko, joka hakee ahkerasti apurahoja, se ei saa vääristää apurahojen jakamista niin, että alueen ammattilaiset saisivat muita helpommin apurahoja.

Näin alueellinen tasa-arvoisuus taiteilijoiden välillä toteutuisi. Tiedontuotannon tuottamat tilastot myös lisäisivät läpinäkyvyyttä. Tieto on jalostettava sellaiseen muotoon, että se hyödyttää päätöksentekoa, linjanvetoa ja muuta taiteenedistämistyötä sekä mediaa.

Strategiatyöhön tarvitaan erilaisia barometrejä ja aikasarjoja tulevaisuuden ennakointiin. Avoimen tiedon pohjalta tehdyt erilaiset tulkinnat ruokkivat yhteiskunnallista keskustelua taiteen ja kulttuurin merkityksestä. Avoin tieto palvelee sekä kansalais- että asiakasnäkökulmaa, joka mahdollistaa päätösten tarkistamisen ja vertailun vaivattomasti. Tietoaineistojen tulisi olla avoimesti verkossa kaikkien saatavilla ja uudelleen käytettävissä, mieluiten maksutta, jotta kuka tahansa voisi jatkojalostaa raakadataa omiin tarpeisiinsa.

Tutkimustiedon tulisi olla riippumatonta, reaktiivista sekä ennakoivaa. Taiteen tutkimuksen tulisi seurata aktiivisesti taiteen kentällä tapahtuvia muutoksia, päätöksenteon tulisi huomioida nämä muutokset ja pyrkiä vastaamaan kentällä syntyneisiin tarpeisiin.

Valtakunnallisen ja alueellisen päätöksenteon painoarvot

Taideneuvosto päättää valtakunnallisten vertaisarviointiryhmien lukumäärän ja niiden sekä alueellisten ryhmien jäsenmäärän.

Rakenteessa tulisi huomioida jollain tavalla myös jaettava rahamäärä. Nykyisin valtakunnalliset taidetoimikunnat jakavat noin 26 miljoonaa euroa ja alueelliset 4 miljoonaa. Jatkossa 26 miljoonan euron summaan kohdistuvia hakemuksia käsittelee enimmillään 81 luottamushenkilöä, ja 4 miljoonan hakemuksia 117 luottamushenkilöä. Järjestelmä itsessään ruokkii myös sitä, että alueilla jaetaan pieniä summia, jotta jokainen jäsen pääsee käyttämään oman taiteenalansa asiantuntemusta.

Valtakunnallisten vertaisarviointiryhmien lukumäärää ei tulisi lainkaan rajata lain tasolla.

Kuvataidetoimikunta esittää, että

- valtakunnallisia ryhmiä on 9–13
- alueellisia ryhmiä on 5–6, sama määrä kuin toimipisteitä
- valtakunnallisissa ryhmissä on 6–9 jäsentä ja sen lisäksi käytetään joustavasti erityisasiantuntijoita

- alueellisissa ryhmissä on 6–9 jäsentä.

Taideneuvoston jäsenten lukumäärä on esityksessä liian pieni, jotta eri taiteenalat voisivat olla riittävästi edustettuina siinä.

Vertaisarviointiryhmien jäsenten tulisi pääsääntöisesti olla taiteilijoita.

Vasta joitakin vuosia sitten alueellisten taidetoimikuntien määrä kasvoi 11:stä 13:een. Ennen läänituudistusta selvittiin hyvin 11 taidetoimikunnalla.

Jos valtakunnallisia ryhmiä on vain kuusi, kuten esityksessä pienimmillään, se merkitsee mitä todennäköisimmin sitä, että visuaaliset alat joudutaan niputtamaan yhteen. Mikäli näin toimitaan, ryhmään on vaikea saada riittävää määrää asiantuntijajäseniä.

Taiteilijan näkökulmasta hakijat joutuvat näin keskenään eriarvoiseen asemaan, jos yksi ryhmä ei pysty lukemaan heidän hakemuksiaan kunnolla. On epätasa-arvoista, jos jollakin taiteenalalla jokaisen hakemuksia lukee yhdeksän jäsentä ja kuvataiteessa vain yksi jäsen.

Taiteen edistämiskeskus, jonka tehtävä on edistää taidetta, tulisi organisoida siten että taiteilijat mahdollisimman tehokkaasti osallistettaisiin tähän edistämistehtävään.

Läänintaiteilijan tehtävänimikettä ja työkenttää ei tule muuttaa, koska taiteilijat eivät hae koordinoijan tehtäviin. Jos läänintaiteilijainstituutiosta kuitenkin luovutaan, tulee menetetyt työmahdollisuudet korvata taiteilijakunnalle täysimääräisesti esimerkiksi muuttamalla läänintaiteilijan palkkasumma apurahoiksi.

Määrärahojen jyvitys

Taiteen apurahat voitaisiin jyvittää sen mukaan, miten paljon ammattitaiteilijoita asuu kullakin alueella.

Minkä vuoksi alueelliset vertaisarviointiryhmät ovat keskenään saman kokoisia? Miksei niiden kokoa sidota millään lailla asukkaiden, taiteilijoiden tai hakemusten määrään? Samaa voi kysyä valtakunnallisista vertaisarviointiryhmistä.

Resurssit

Valitusoikeudesta on tiedotettava hyvin, jotta taiteilijat ymmärtävät, ettei se koske laadullisia seikkoja. Silti valitusoikeus väistämättä aiheuttaa lisätöitä. Taiteen edistämiskeskukseen on palkattava juristi, joka valitusten lisäksi hoitaa myös muita tehtäviä. Tähän tarvitaan lisäresursseja.

Kuvataidetoimikunta on huolissaan veikkausvoittovarojen tulevasta kertymästä. Toimikunta esittää näyttöapurahojen siirtämistä budjettirahoituksen piiriin.